

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาคือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พระองค์ผู้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ กล่าวคืออริยสัจและทางสายกลาง คือธรรมวินัยซึ่งเป็นคำสั่งและอุบายเป็นเครื่องสอนที่ถือปฏิบัติ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนานั้นเกิดในดินแดนที่เรียกว่าภารตวรรษหรือประเทศ อินเดียกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว เมื่อครั้งที่เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกแสวงหาโมกขธรรมคือความหลุดพ้น ทรงได้ศึกษาหลักปฏิบัติและคำสอนในลัทธิต่างๆที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น แต่ก็ไม่ทรงสมดังพระปณิธานที่ตั้งใจไว้เมื่อแรกเสด็จออกผนวช จึงได้เสด็จออกแสวงหาสถานที่เงียบสงบเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร กระทั่งเสด็จถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และสถานที่นี้เอง พระองค์ได้ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณและปรากฏพระนามในโลกว่าพระพุทธเจ้า ณ ใต้ต้นโพธิ์ ริมฝั่งแม่น้ำ เนรัญจรา ที่พุทธคยา เมื่อพระชนมได้ ๓๕ พรรษา^๑ ทรงพิจารณาถึงหลักธรรมที่ได้ตรัสรู้ว่าเป็น ธรรมที่ลึกซึ้งยากแก่สัตว์ผู้มีธุลีในดวงตาน้อยจะรู้แจ้งเห็นจริงได้ ทรงเปรียบบุคคลเช่นกับดอกบัวที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทรงอุปมาเหมือนในกอบอุบล ในกอบปทุมหรือในกอบบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ, ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ, ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่ติดน้ำ^๒ ในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้านั้น จะได้กล่าวถึงประเด็นในเรื่องปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งประเด็นข้อสงสัยประมวลลงได้ ๓ ประการ คือ

๑. ถ้าพระพุทธเจ้าสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้จริงแล้ว เหตุใดไม่ทรงแสดงเช่นนั้นเสมอไป และให้โลกทั้งโลกนับถือศาสนาของพระองค์ให้ได้ทั้งหมด

^๑ สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), สากลศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สภาการศึกษาหม่อมกุฎราช วิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๑๓.

^๒ ชุศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐.

^๓ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๑๔.

๒. ปรากฏว่ามีคนบางคนที่พระพุทธเจ้าโปรดไม่สำเร็จ เช่น เทวทัตที่คิดร้ายและทำร้ายพระองค์หลายครั้ง ทำไมไม่ทรงแสดงปาฏิหาริย์ให้เทวทัตหายพยศ ลดมานะ ละทิฐิของตน

๓. ในเมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้จริงแล้ว ทำไมคนบางจำพวกจึงยังกระด้างกระเดื่องไม่นับถือพระองค์ และไม่เลเห็นพระองค์เป็นผู้วิเศษจริง ไม่ยอมตนเคารพนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งประเด็นข้อสงสัยดังกล่าวนี้สามารถให้เหตุผลได้ว่า

ข้อที่ ๑ เราต้องเข้าใจว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปรารถนาจะเอาโลกไว้ในกำมือของพระองค์ พระองค์เผยแผ่พระศาสนาเพื่อความสุขของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย ไม่ใช่เพื่อแสวงหาอำนาจอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ การทำฤทธิ์เดชต่างๆ ให้คนเห็น จะเป็นเหตุปัจจัยนำมาซึ่งความกลัวและการยอมแพ้ แต่มิได้ทำให้เกิดความเคารพนับถืออะไรมาก ความสุขของเวไนยสัตว์ทั้งหลายจะมีได้ก็ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมของพระองค์ ไม่ใช่เพราะการกลัวฤทธิ์เดชของพระองค์ ถ้าหากจะทรงแสดงฤทธิ์พราห์มรื้อเกินไป พระองค์ก็จะกลายเป็นผู้สอนวิชานักรบ ไม่ใช่สอนศาสนา คนที่เข้ามายอมตนเป็นพระสาวกก็จะต้องมาเรียนเอาฤทธิ์เดชมากกว่าที่จะมาเรียนเอาธรรมะของพระองค์ ผลที่สุดก็จะไม่ได้รับความสุขตามที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงคราวจำเป็นจริงๆ กล่าวคือ เมื่อเกิดเหตุที่จะมีผลพาดพิงถึงความเป็นความตายของพระศาสนาแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ปรากฏแก่สายตาชาวโลก เช่น เมื่อเริ่มต้นประกาศพระศาสนา ทรงพิจารณาเห็นว่าถ้าปราบอูรเวลกัศสปะลงไม่ได้ พระองค์ก็จะประกาศศาสนาได้ยาก และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพวกเดียวิยนิครนถ์มาท้าทายในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์^๔ ทรงเห็นว่าถ้าไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ประจักษ์แจ้งแล้ว พระศาสนาก็อาจจะสิ้นสุดลงในครั้งนั้นก็ได้ เมื่อเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความเป็นความตายของพระศาสนาแล้ว พระองค์ก็จะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ข้อที่ ๒ อิทธิปาฏิหาริย์มีผลเพียงทำให้คนยอมแพ้ แต่ไม่ได้ทำให้คนเลเห็นธรรมของพระองค์ได้ พระองค์จะทรงทำให้คนบรรลุมรรคผลได้ ก็ต่อเมื่อพระองค์ทรงแสดงอนุศาสนิปาฏิหาริย์อีกชั้นหนึ่ง เช่น ในเรื่องพระอูรเวลกัศสปะ พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพียงเพื่อให้พระอูรเวลกัศสปะยอมรับว่าสู้พระองค์ไม่ได้ แล้วจึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นอนุศาสนิปาฏิหาริย์ คือ อาทิตปริยายสูตร และในคราวนี้เอง พระอูรเวลกัศสปะจึงได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แต่สำหรับกรณีของเทวทัตนั้น เทวทัตรู้ว่าสู้พระพุทธเจ้าไม่ได้ และยอมแพ้พระพุทธเจ้ามาตั้งแต่ต้น จึงได้ยอมตนมาบวชเป็นพระสาวก เป็นอันว่าพื้นที่จะต้องแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว แต่ภายหลังพระเทวทัตเกิดโมหจริตคิดประทุษร้ายต่อพระพุทธเจ้า แม้พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์สักเพียงใด ถึงแม้พระเทวทัตจะพ่ายแพ้พระองค์สักกี่ครั้ง เทวทัตก็ยังไม่ตั้งใจฟังพระพุทธโอวาทอยู่นั่นเอง ปัญหาเรื่องทรมานเทวทัตไม่สำเร็จนั้น ไม่ได้อยู่

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๓/๖๓.

ที่ปาฏิหาริย์ ความจริงอยู่ที่ว่าเทวดาเป็นบุคคลอันจะพึงทรมานไม่ได้ ถึงแม้พระพุทธเจ้าก็ยังไม่สามารถฝึกฝนคนที่ไม่ต้องการให้ฝึกได้ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงประทานอธิบายไว้ว่า ผู้ที่ไม่ตั้งใจฟังพระธรรมเทศนาเพื่อหาความเข้าใจ ได้ชื่อว่า “อปริสสุโท” บุรุษที่ฝึกไม่ได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ฝึกไม่ได้ การที่พระพุทธเจ้าทรงโปรดให้ใครสำเร็จมรรคผลนั้น เปรียบได้กับที่ทรงวางดวงมณีอันมีคุณค่าลงในมือของบุคคลผู้นั้น ถ้าคนนั้นไม่ต้องการรับแล้ว จะให้พระองค์ทรงดำเนินตามไปเอาใส่มือเขาได้ แต่เขาก็ไม่รู้คุณค่า เพราะถ้าเขาจะรับใส่มือไว้ เขาก็จะโยนทิ้งในภายหลัง

ข้อที่ ๓ ความรู้ในทางจิตสมัยพุทธกาล พวกคาบสทั้งหลายแม้ที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาก็ยังได้สำเร็จอภิญญาสมบัติ พวกที่ตั้งตนเป็นคณาจารย์ก็มีคนยอมเข้ามาเป็นศิษย์จำนวนมาก คณาจารย์เหล่านั้นก็จะต้องทำปาฏิหาริย์อย่างใดอย่างหนึ่งได้ ด้วยเหตุนี้ อธิปัติหาริย์ของพระพุทธเจ้านั้น ถึงแม้จะปรากฏว่าทำได้ดีกว่าคณาจารย์อื่นๆ ก็มีใช้ของแปลกใหม่จนถึงกับจะตื่นเต้นกันจริงๆ สำหรับผู้คนในสมัยนั้น เมื่อไม่ใช่พระพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวที่มีฤทธิ์ ก็เป็นเรื่องธรรมดาอยู่เองที่จะต้องถือพวกถือหมู่กันหาที่ใส่ร้ายป้ายสีกัน อวดอ้างกันว่าของคนนี้ดีกว่า คนนั้นเลวกว่า พวกที่แพ้แล้วไม่ยอมแพ้ก็มีอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ จึงมีบางคนกระด้างกระเดื่อง ไม่ได้เข้ามาเคารพนับถือพระพุทธเจ้า

สิ่งที่ประเสริฐที่สุดของพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่อธิปัติหาริย์ๆ เป็นเพียงเครื่องมือที่จะทำให้คนยอมแพ้ แต่สิ่งที่จะทำให้พระพุทธประสงค์สำเร็จได้จริงๆ นั้น อยู่ที่อนุศาสนิปาฏิหาริย์ เปรียบเหมือนบ้านเมืองที่จะตั้งขึ้นเป็นมหาประเทศที่ยิ่งใหญ่ได้ ไม่ใช่เพราะกำลังกองทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกรแต่เพียงอย่างเดียว จะต้องเจริญด้วยวิทยาการอันเป็นเครื่องมือในการสร้างคตินิยมต่อประเทศอื่นๆ ด้วย เพราะฉะนั้น ปาฏิหาริย์ทั้งสามประการที่ได้จำแนกไว้เบื้องต้นนั้น ต้องนับว่าอนุศาสนิปาฏิหาริย์เป็นอัครรย์ยิ่งกว่าปาฏิหาริย์อย่างอื่นๆ เปรียบเหมือนประเทศที่แผ่อำนาจจักรแสวงหาเมืองขึ้นได้ โดยไม่ต้องใช้กำลังอาวุธ ย่อมเป็นอัครรย์มากกว่าการใช้กำลังทำสงครามจนได้รับชัยชนะ

ปัญหาที่พิจารณากันอยู่นี้ไม่ใช่อยู่ที่ว่าอธิปัติหาริย์ดีหรือไม่ดี แท้จริงแล้วอยู่ที่ว่า มีหรือไม่มี นอกจากอาเทศนาปาฏิหาริย์และอนุศาสนิปาฏิหาริย์ ซึ่งเรายอมรับว่าพระพุทธเจ้ามีจริงแล้วนั้น เราจะต้องยอมรับอีกข้อหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงมีอธิปัติหาริย์ซึ่งเป็นฤทธิ์อันแท้จริงด้วย^๕ แต่เหนือสิ่งอื่นใดนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์นั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิต ไม่ใช่เกิดจากอำนาจดลบันดาลของเทพเจ้าทั้งหลาย ที่ผู้คนแสดงออกมาด้วย

^๕ สิริ เปรมจิตต์, พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๓๕๘.

การอ้อนวอนบุญชัย พระองค์จึงได้ทรงสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายว่า ท่านทั้งหลายจงดูสิ ในธรรมชาตินั้นมีความจริงอยู่ ความจริงนี้ก็คือกฎธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย คือการที่ผลเกิดจากเหตุและเหตุทำให้เกิดผล สิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน อย่าไปมัวมองว่าเป็นเพราะฤทธิ์ลบล้างบาปของเทพเจ้า ความเป็นจริงที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยนั้นเราเรียกว่า ธรรม^๖ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับเรื่องธรรมะมากกว่าปาฏิหาริย์ชนิดอื่นๆ เนื่องจากว่าหากเข้าใจธรรมะแล้วจะไม่มีวันเสื่อมอีก ส่วนฤทธิ์เดชอำนาจอย่างอื่นนั้นสามารถเสื่อมได้หากไม่ได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง พระพุทธเจ้าจึงทรงเผยแผ่พระศาสนาโดยใช้หลักธรรมนำหน้า ส่วนฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์เป็นเพียงอุปกรณ์ช่วยเสริมในบางกรณีเท่านั้น

ในการเผยแผ่พระศาสนานั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้สังฆธรรมในการเผยแผ่พระศาสนา มากกว่าจะแสดงฤทธิ์ให้เขากลับ ไม่ใช่วิธีการเผยแผ่พระศาสนาเพื่อให้นักกลับ แต่เพื่อให้เข้าใจให้รู้แจ้งในสังฆธรรม และเชื่อในการกระทำมากกว่าจะไปเชื่อในเรื่องการอ้อนวอนเช่นสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายที่แท้จริงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเพื่อให้คนเข้าใจสังฆธรรม ซึ่งบางครั้งอาจใช้วิธีการที่หลากหลาย แต่ก็มีจุดหมายปลายทางเดียวกัน ส่วนในเรื่องของปาฏิหาริย์นั้น เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยิ่งใหญ่ของโลก ทรงเข้าใจในจิตของมนุษย์เป็นอย่างดี จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระศาสนาได้อย่างรวดเร็ว และมีผู้บรรลุนิพพานตามพระองค์เป็นจำนวนมาก

การศึกษาเรื่องปาฏิหาริย์สามของพระพุทธเจ้าในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทให้กระจ่างนั้นย่อมกระทำได้ยาก และต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการค้นคว้าตำราที่ท่านอาจารย์ทั้งหลายได้ศึกษาไว้แล้ว ซึ่งก็คงจะได้เพียงลักษณะหรือรูปแบบต่างๆเท่านั้น หากแต่ยังมีทักษะของผู้ศึกษาปฏิบัติในยุคสมัยปัจจุบันอีกเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะของผู้ที่มีประสบการณ์ตรง อันจะสามารถนำมาประมวลผลและจัดทำเป็นแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นหลักวิชาการตามยุคสมัยใหม่ ก็จะเกิดประโยชน์ในการเข้าถึงและนำไปใช้ให้เกิดเป็นปฏิเวธได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน อีกทั้งยังพิสูจน์ให้ชาวโลกรู้และเข้าใจกระจ่างถึงความเป็นจริงดังกล่าวได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องดังกล่าวนี้ที่เรียกว่า ปาฏิหาริย์สาม ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ชั้นรอง เพื่อหาข้อเท็จจริงมาแสดงต่อสังคมให้มีความเข้าใจในเรื่องนี้มากขึ้น อีกทั้งยังทำให้ความมืดมัว ความไม่เข้าใจในเรื่องดังกล่าวกระจ่างขึ้น และยังทำให้ความหลงผิดของผู้ที่ไม่เข้าใจและหลงเชื่อต่อสิ่งผิดๆ จะมีโอกาสได้ศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อนำไปใช้

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสสังคม (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๑.

ประโยชน์ต่อไปได้ อันจะเป็นผลดีต่อสังคมและพระพุทธศาสนา อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจใคร่ที่จะศึกษาในเรื่องเหล่านี้ต่อไป.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์การใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๓ ขอบเขตในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับปาฏิหาริย์สาม จากพระไตรปิฎก, อรรถกถา ฯ โดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพจากแหล่งข้อมูลต่างๆ

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ปาฏิหาริย์ คือ สิ่งที่น่าอัศจรรย์, เรื่องที่น่าอัศจรรย์, การกระทำที่บังเกิดผลเป็นอัศจรรย์

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ คือ ฤทธิ์, แสดงฤทธิ์ได้เป็นอัศจรรย์

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทนายใจ, รอบรู้กระบวนการของจิตจนสามารถกำหนดอาการที่หมายเล็กน้อยแล้วบอกสภาพของจิต ความคิด อุปนิสัยได้ถูกต้อง เป็นอัศจรรย์

๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ คำสอนมีผลจริง สอนให้เห็นจริง นำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์

พุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนาเถรวาท

การเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออก การทำให้แพร่หลาย ในที่นี้หมายถึง ความเป็นผู้มีคุณสมบัติของผู้สอน จุดมุ่งหมายในการสอน วิธีการสอน และเทคนิคการสอนโดยพระพุทธเจ้า

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ศึกษาทั้งคัมภีร์ ตำราวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ ดังต่อไปนี้

พุทธทาสภิกขุ กล่าวว่า ท่านได้ตามรอย หรือค้นหารอยพระอรหันต์ โดยการค้นจากคัมภีร์ และทดลองด้วยตนเองในบางอย่าง ไม่ใช่เขียนโดยพระอรหันต์ให้ผู้อ่านได้ศึกษาไตร่ตรองแล้วจึงเดินตาม ท่านได้ยกพระสูตรจากคัมภีร์ ๓ สูตร คือ จวิโสธนสูตร, มหาอัสดรสูตร และสามัญญผล

สูตรขึ้นมาพิจารณา ทำให้ได้หัวข้อที่เป็นหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ถึง ๒๓ ชั้น เช่น ชั้นแรก ตั้งแต่เมื่อได้ฟังเทศน์แล้วเกิดศรัทธาและปัญญา จึงสละทรัพย์สมบัติ สละวงศ์ญาติ ออกบวช ปฏิบัติไปในหลายขั้นตอนจนถึงขั้นสุดท้าย ชั้นที่ ๒๓ การทำอสุวะให้สิ้นไป เนื้อหาในเล่มจึงเป็นเรื่องให้ผู้อ่านรู้จักพระอรหันต์และอธิบายหลักแห่งการตามรอยพระอรหันต์ทั้ง ๒๓ ชั้น อีกทั้งยังได้เทียบหลักเหล่านี้เข้ากับมรรคมงคล ๘ นำหลักเหล่านี้สังเคราะห์ลงกับไตรสิกขา นอกจากนี้ท่านยังได้ให้ชื่อพระสูตรอื่น ๆ ถึง ๑๖ สูตร ไว้คอยตรวจเทียบเคียงกับการตามรอยพระอรหันต์^๑

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวถึงความสุขที่ไม่ต้องแสวงหาจากภายนอก โดยใช้ชี้ให้เห็นถึงหลักการดับทุกข์ ด้วยการตัดวงจรแห่งเหตุปัจจัย อันจะนำไปเกิดอวิชชา ตัณหา อย่างที่อธิบายกันในปฏิจกสัมปบาท นอกจากนี้ท่านเน้นให้ตระหนักถึงการปฏิบัติและคุณประโยชน์ที่พึงถือเอาได้จากการปฏิบัติเช่นเดียวกับมรรค และการปฏิบัติตามมรรคเป็นเหตุแห่งการบรรลุนิพพานและธรรมชั้นสูงอื่นๆ เป็นสิ่งมีอยู่และเป็นไปได้จริง ตราบใดที่ยังไม่ได้ปฏิบัติจนเข้าถึงและรู้เห็นแจ้งประจักษ์ด้วยตนเอง อาจเทียบเคียงได้กับพวกคนตาบอดคลำช้าง, นิพพาน การบรรลุนิพพาน ประโยชน์ที่เป็นผลของนิพพาน ท่านชี้ให้เห็นได้ทั้งชีวิตหรือบุคลิกภาพของผู้บรรลุน่าจะมีคุณค่าในทางปฏิบัติมากกว่าการอธิบายสภาวะของนิพพานโดยตรง การศึกษาตามแนวทางสภาวะของผู้บรรลุนิพพานให้มีส่วนสัมพันธ์กับหลักธรรมมีมากมาย ท่านกล่าวว่าไม่เพียงพอกับเนื้อหาที่จะแสดง จึงสรุปตามแนวแห่งหลัก ๓ ประการ คือ ภาวะทางปัญญา, ภาวะทางจิตและภาวะความประพฤติ หรือการดำเนินชีวิต ซึ่งแนวทางนี้ใกล้เคียงกับสิกขา ๓ ที่ย่อนลำดับ คือ ปัญญา สมาธิ และศีล^๒

ท่าน (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้เขียนไว้ในหนังสือ “สังคค์ศีลธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์” ว่า พระพุทธองค์ทรงใช้ฤทธิ์เพื่อปราบฤทธิ์ แต่พอปราบเสร็จแล้วพระองค์ก็ไม่ทรงใช้อีก หมายความว่า คนไหนที่หลงเรื่องฤทธิ์พระองค์ก็ปราบด้วยฤทธิ์ ปราบเสร็จสำหรับคนนั้นก็จบเรื่องฤทธิ์กันไป

นพ.ชินโอสธ หัตถาเรอ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การป้องกันและรักษาโรคด้วยพลังจิตกับสมองคอมพิวเตอร์”ว่า สมานธิที่ฝึกฝนให้เกิดสูงขึ้นจนถึงระดับณานั้น จะสามารถทำให้จิตของเราหยุดอยู่นิ่งๆหรือว่างๆได้โดยไม่มีความคิดอะไรที่เป็นคำสั่งไปให้สมองรับไปปฏิบัติตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งมาน ๔ นั้น จิตอาจจะอยู่นิ่งๆ ว่างเฉย (เป็นอุเบกขา) ได้นานนับเป็นชั่วโมงๆ จึงเป็นโอกาสให้สมองทำงานได้อย่างเครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพสูงยิ่ง จนสามารถทำงานยากๆได้สำเร็จ เช่น ค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับอดีตชาติ (ระลึกชาติ) มารายงานให้ทราบได้ เป็นต้น

ในการฝึกปฏิบัติให้เกิดสมาธิสูงขึ้นจนถึงมาน ๔ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆขึ้นมาได้ ฟังดูแล้วก็เป็นเรื่องเหลือเชื่อแต่ก็เป็นของจริง บางเรื่องก็ได้ติดตาม

^๑ พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ), ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๕).

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ประโยชน์สูงสุดของชีวิตนี้, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗).

แสวงหาจนรู้เห็นว่าเป็นจริงด้วยตนเอง เช่น เรื่องหุทิพย์ ตาทิพย์ รู้ใจผู้อื่น และการระลึกชาติได้ เป็นต้น การรายงานของสมองกลับไปหาจิต ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ญาณทัสสนะ แปลว่า การรู้เห็นญาณ แปลว่า ความรู้ เป็นสิ่งที่รายงานจากสมองซิกขาย ซึ่งมีลักษณะเป็นถ้อยคำที่ผุดรู้ขึ้นมาในจิต บางทีก็ได้ยินเหมือนมีเสียงมาบอก ผู้ที่ได้ยินแบบนี้ เรียกว่า มีหุทิพย์, ทัสสนะ แปลว่า การเห็นภาพ เป็นสิ่งที่รายงานจากสมองซิกขวา เพราะมีลักษณะเป็นภาพที่ผุดเห็นขึ้นมาในจิต ถ้าเกิดขึ้นในขณะที่จิตเป็นสมาธิ เรียกว่า สมาธินิมิต (ฝันในสมาธิ) และผู้ที่มองเห็นได้เป็นธรรมดา เช่นนี้ เรียกว่า มีตาทิพย์^๕

สุจิตรา อ่อนค้อม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “การฝึกสมาธิ” โดยกล่าวถึงประโยชน์ของสมาธิที่ทำให้เกิดอภิญญาว่า ประโยชน์ในด้านอภิญญา ถือเป็นผลพลอยได้จากการฝึกสมาธิคือมิใช่ประโยชน์ที่เป็นจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีบุคคลบางพวกที่ฝึกสมาธิเพื่อมุ่งอภิญญาเท่านั้น ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่าผิดจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะพระพุทธองค์ทรงถือว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการฝึกสมาธิก็เพื่อมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง ส่วนอภิญญา (เฉพาะโลกียอภิญญา) นั้นยังไม่สามารถดับกิเลสและทุกข์ได้^๖

พร รัตนสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธวิทยา” เล่ม ๒ ว่า โอปปาดิกะต้องมีแน่ เป็นแต่ว่าในขณะที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ เพราะฉะนั้น การเขียนในตอนนั้นจึงเต็มไปด้วยการเก็งความจริงหรือข้อสันนิษฐานต่างๆ มาบัดนี้ข้าพเจ้าไม่ต้องเก็งหรือสันนิษฐานแต่อย่างใด เพราะเดี๋ยวนี้ได้ทำการพิสูจน์ได้แล้ว เพียงแต่ข้อพิสูจน์ที่ว่านี้ ยังไม่เป็นที่ประจักษ์แจ้งและแพร่หลายในสังคม ทั้งนี้ก็เพราะข้าพเจ้ายังไม่กล้าที่จะพิสูจน์เรื่องนี้ให้เป็นเรื่องที่จะครึกโครม ด้วยเกรงว่า จะมีคนทั้งหลายมารบกวนข้าพเจ้า จนกระทั่งไม่มีเวลาจะทำงานอย่างอื่น เพราะฉะนั้น ในขณะนี้จึงเก็บความลับเกี่ยวกับการพิสูจน์เรื่องนี้เอาไว้ก่อน ต่อเมื่อใด ข้าพเจ้าได้ทำงานในด้านที่จำเป็นสำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในส่วนที่สำคัญสำเร็จลุล่วงไปได้แล้ว ข้าพเจ้าจึงจะทำการพิสูจน์ต่อหน้าประชาชนอย่างชัดเจนทีเดียวและเมื่อถึงตอนนั้น ข้าพเจ้าจะให้เวลาอย่างเต็มที่สำหรับประชาชนที่เข้ามาติดต่อเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ เมื่อใดถ้าเราพิสูจน์ได้ว่า โอปปาดิกะมีจริง ซึ่งการพิสูจน์นั้นจะต้องพิสูจน์ออกมาได้อย่างขาวสะอาด จนกระทั่งคนทั้งหลายยอมรับกันได้ทั่วไป เมื่อนั้นแหละ การอธิบายเกี่ยวกับเรื่องกฎของกรรม เรื่องตายแล้วเกิดและธรรมเรื่องอื่นๆ ที่ลึกซึ้งนั้น ก็จะทำให้คนทั้งหลายเข้าใจง่ายและยอมรับเชื่อด้วยตัวของเขาเอง และในเมื่อคนทั้งหลายพากันเชื่อเรื่องกฎของกรรมอย่างสนิทใจแล้ว ศีลธรรมในสังคมก็จะเกิดและพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว และ

^๕ ชิน โอสธ หัสบำเรอ, นายแพทย์, การป้องกันและรักษาโรคด้วยพลังจิตกับสมองคอมพิวเตอร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รวมธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๒๔, ๗๒, ๗๓, ๕๐-๕๑.

^๖ สุจิตรา อ่อนค้อม, การฝึกสมาธิ, (กรุงเทพมหานคร: คับเบิ้ลนาครินทร์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐๘.

ศีลธรรมที่ว่านี้ เป็นศีลธรรมที่ไม่ต้องบังคับให้ต้องทำตาม แต่หากเป็นศีลธรรมที่เกิดจากเขามองเห็นความจำเป็นด้วยตัวของเขาเองว่า จะต้องปฏิบัติ และก็มีศรัทธาที่จะปฏิบัติตามด้วย^{๑๑}

ประพันธ์ รักเรียน ได้ศึกษาจิตกับการบรรลุลหุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท พบว่า จิตเป็นผลของกรรมและเป็นเหตุให้เกิดการทำความกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมตามสภาวะธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จิตจึงทำให้ทราบว่าคุณคนมีสภาวะธรรมที่สั่งสมมาแต่ในอดีตชาติ อันเป็นตัวกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมในปัจจุบันชาติ เมื่อจะปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจึงต้องพิจารณาว่าจิตของผู้นั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ใช้หมวดธรรมที่เหมาะสมเข้ามาแก้ไขปัญหาก็ถูกต้องอันจะทำให้บรรลุมรรคผลได้ตามที่ตั้งใจไว้ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงเทศนาโปรดบุคคลใด จะทรงตรวจดูจิตของบุคคลนั้นก่อนแล้วจึงแสดงธรรม ภายหลังจึงมีการจำแนกบุคคลออกเป็นจิตต่างๆเพื่อประโยชน์ในด้านการบำเพ็ญธรรม กล่าวคือ พิจารณาว่าบุคคลนั้นมีจิตที่เป็นฝ่ายกุศลหรือฝ่ายอกุศล แล้วจึงมอบกรรมฐานที่เหมาะสมแก่จิตนั้นๆ เพื่อให้บรรลุลหุธรรมได้รวดเร็ว เรื่องทฤษฎีจิตจึงเป็นสิ่งสำคัญในการบำเพ็ญธรรมและการบรรลุลหุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท^{๑๒}

พระมหาบุญจิต สดโปรง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท พบว่า ภาวะของนิพพานเป็นสิ่งที่มียุอยู่และเกิดขึ้นได้จริง พิจารณาได้จากพระอรหันต์เป็นตัวอย่าง การบรรลุลหุธรรมไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ต้องอาศัยการปฏิบัติทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน รวมทั้งการสร้างสมบารมี นอกจากนี้ คุณสมบัติของพระอรหันต์อาจจำแนกได้ ๒ ประเภท ได้แก่ คุณสมบัติทั่วไป คือ การที่จิตบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสและคุณสมบัติพิเศษเฉพาะ อันมีพื้นฐานมาจากการบำเพ็ญบารมี การปลูกสร้างอภิญญาและปัญญาซึ่งยังไม่ใช่จุดหมายอันแท้จริงในพระพุทธศาสนา^{๑๓}

พระมหาอำนาจ อานนุโท ได้ศึกษาการบรรลุลหุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การบรรลุลหุธรรมนั้น สิ่งสำคัญประการแรก คือ การศึกษาถึงหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติเพื่อการบรรลุลหุธรรม โดยเฉพาะทรงแสดงไว้ให้เหมาะสมกับจิตของแต่ละบุคคล ประกอบด้วย สติปัฏฐาน ๔, สัมมปธาน ๔, อิทธิบาท ๔, อินทรีย์ ๕, พละ ๕, โพชฌงค์ ๗ และมรรค ๘ แต่ละหมวดธรรมมี

^{๑๑} พร รัตนสุวรรณ, **พุทธวิทยา เล่ม ๒**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๗), หน้า ๘-๙.

^{๑๒} ประพันธ์ รักเรียน, “จิตกับการบรรลุลหุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖.

^{๑๓} พระมหาบุญจิต สดโปรง, “ศึกษาวิเคราะห์คุณสมบัติของพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๖).

ความสมบูรณ์ในตัวเอง สามารถปฏิบัติตามหมวดธรรมใดก็ย่อมบรรลุธรรมได้ โดยสรุปการปฏิบัติธรรมมี ๒ วิธี คือสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งต้องปฏิบัติควบคู่กันไป โดยเฉพาะวิปัสสนากรรมฐาน ถ้าผู้ปฏิบัติยังไม่สามารถยกจิตเข้าสู่วิปัสสนากรรมฐานได้ การบรรลุธรรมก็จะไม่เกิดขึ้น เมื่อสามารถทำวิปัสสนาญาณให้แจ้งได้แล้ว การบรรลุธรรมจึงจะเกิดขึ้น^{๙๔}

พระสมประสงค์ ฉนฺทสีโล กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต เรื่องศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลของวิชาแปดที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีใจความว่า วิชาแปด หมายถึง หมวดธรรมที่ว่าด้วยคุณธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนาแปดประการ คือ ๑.วิปัสสนาญาณ, ๒.มโนยิทธิ, ๓.อิทธิวิธี, ๔.ทิพพโสต, ๕.เจโตปริยญาณ, ๖.ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ, ๗.ทิพพจักขุ และ ๘.อาสวกขญาณ^{๙๕}

สุนทรี สุริยะรังษี กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิตเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถิพลของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ได้รับเอตทัคคะ มีใจความเกี่ยวกับอุบาสิกที่ได้รับการยกย่องว่ามีความเป็นเลิศ ๑๐ คน ที่มีคุณสมบัติของอริยชน คือ ศรัทธา, ศีล, สุตตะ, จาคะและปัญญา ทุกคนไม่เพิกเฉยหรือละเลยหน้าที่ในการที่จะดูแลพระภิกษุสงฆ์และอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา สตรีในสังคมอินเดียโบราณถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบของการทำหน้าที่ภายในครอบครัว อยู่ภายใต้อำนาจของสามี ไม่มีสิทธิเสรีภาพในทางสังคม แต่ทั้ง ๑๐ คนนี้ ก็มีความขยันทำงานเลี้ยงชีพ ได้ทรัพย์มาโดยสุจริต ใช้จ่ายอย่างเผื่อแผ่ รับผิดชอบต่อชีวิตผู้อื่น โดยใช้ทรัพย์ทำประโยชน์ต่างๆ จนเป็นผู้ได้รับยกย่องในพระพุทธศาสนา มีปัญญาพอที่จะทำทานให้รอดพ้น โดยไม่ตกเป็นทาสของทรัพย์สมบัติและโลกามิสอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตน เป็นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยจิตที่รู้ ตื่น เบิกบาน มีความทุกข์บางเบา จึงนับว่าเป็นผู้ประเสริฐ เรียกว่า พระโสดาบัน^{๙๖}

^{๙๔} พระมหาอานวย อานนฺโท, “การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ก.

^{๙๕} พระสมประสงค์ ฉนฺทสีโล, “ศึกษาวิเคราะห์หัตถิพลของวิชาแปดที่มีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๙๖} สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หัตถิพลของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสิกที่ได้รับเอตทัคคะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔)

พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม)^{๑๖} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ” สรุปได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถนำหลักอานาปานสติและโศคาปัตติยงค์ที่สำคัญยิ่งในทางพระพุทธศาสนามาถ่ายทอดด้วยเทคนิคและวิธีการต่างๆ ด้วยการนำเสนอในรูปแบบของการเทศนา การบรรยายธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้อย่างลึกซึ้ง ความรู้ที่ท่านถ่ายทอดจึงเป็นสิ่งที่เสริมสร้างให้ผู้ฟังเกิดความคิดและตั้งมั่นในศีลธรรม-คุณธรรมได้เป็นอย่างดี ถึงแม้ว่าท่านจะไม่มีวุฒิการศึกษาในทางพระพุทธศาสนา เช่น ความรู้ด้านเปรียญธรรม หรือนักธรรมเป็นเครื่องยืนยันเหมือนกับพระเถระรูปอื่นๆ แต่ความจริงก็ปรากฏว่า แม้ท่านจะไม่ได้เป็นเปรียญธรรม แต่ก็สามารถชี้แจงหัวข้อธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง หรือบางครั้งอาจจะอธิบายได้ดีกว่ารูปที่เป็นเปรียญธรรมก็มี ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ของท่านที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นแรงจูงใจว่าจะต้องทำและทำได้ดีจากความตั้งใจด้วยอุดมการณ์อันแน่วแน่และปณิธานในใจว่า จะดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยความเชื่อมั่นที่ต้องการจะประกาศพระศาสนา แม้สุขภาพร่างกายจะไม่อำนวยอันเป็นอุปสรรคในการเผยแผ่ที่มีมากมาย แต่ท่านก็ไม่ย่อท้อต่อปัญหาดังกล่าว เป็นพระเถระที่รักความถูกต้อง กล้าทำและกล้าแสดงออก สร้างความแข็งแกร่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคอีสาน ชี้นำสังคมชาวพุทธ มีความชัดเจนในเรื่องเป้าหมายตามแนวทางของเถรวาท เพราะท่านมองเห็นประโยชน์ใหญ่ข้างหน้า จึงไม่ลังเล ไม่รีรอ มุ่งหน้าเดินหน้าตลอด ถือเอางานเป็นหน้าที่ มีความสุขกับการทำงานเผยแผ่

สรุปว่า ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกระทำในสิ่งที่น่าอัศจรรย์ หรือในเรื่องที่น่าอัศจรรย์ ที่เกินวิสัยสามัญของมนุษย์จะทำได้ อันเป็นผลมาจากการที่บุคคลเหล่านั้นได้ ฌาน วิชชา อภิญญา จนสามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทรงมีปาฏิหาริย์ โดยสรุปเป็น ๓ ประเภท คือ ๑. อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง การแสดงฤทธิ์อันเกินวิสัยของสามัญจะทำได้ เช่น เหาะไปในอากาศ ดำลงไปในดิน เดินบนน้ำได้ เป็นต้น เหล่านี้เป็นความสำเร็จทางใจ ไม่อยู่วิสัยของคนที่ไม่เคยฝึก หรือได้ฌานมาก่อนจะทำได้ ๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง การที่พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิดของคน คือ อ่านความคิด อุปนิสัย ตลอดจนถึงบารมีธรรมของคนอื่น เพื่อนประโยชน์ในการแสดงธรรมให้ตรงเป้าหมายยิ่งขึ้น ๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ หมายถึง คำสอนของพระพุทธเจ้า มีความอัศจรรย์ในคำสอน วิธีการสอน ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับผลการปฏิบัติตามเป็นอัศจรรย์

^{๑๖} พระมหาสุริยัน จันทนาโม (จันทะนาม), “ศึกษายาทบาทและผลงานในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์สมภพ โชติปญฺโญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๖.๑ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualities Research) ซึ่งจะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลและศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ทั้งเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๒ ขั้นตอนการวิจัยประกอบด้วยการศึกษาและรวบรวมข้อมูลต่างๆ จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาในกรอบของแนวคิดแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๖.๓ สรุปผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้แบบวิเคราะห์ พร้อมข้อเสนอแนะและประเด็นต่างๆที่น่าสนใจ อีกทั้งจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือการศึกษาต่อไปในอนาคต

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก

๑.๗.๒ ทำให้ทราบปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปาฏิหาริย์สามในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework)

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้จากการศึกษาพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕ เล่มที่ ๔,๕ หน้า ๒๕,๒๖๒ และตำรา เอกสารที่นักปราชญ์พุทธเรียบเรียงไว้ เช่น พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม), พุทธธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นำมาสร้างได้เป็นกรอบดังนี้

